

ПСИХОПЕДАГОГІКА У ПРОФЕСІЙНО-ЕКСТРЕМАЛЬНОЇ ПІДГОТОВЦІ ФАХІВЦІВ ГАЛУЗІ БЕЗПЕКИ ЛЮДИНИ

<https://doi.org/10.37472/v.naes.2024.6140>

КОЗЯР Михайло Миколайович

доктор педагогічних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України,
професор кафедри практичної психології та
педагогіки Навчально-наукового інституту
психології та соціального захисту
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна

Ігор Святославович КОВАЛЬ

кандидат педагогічних наук,
підполковник служби цивільного захисту,
викладач кафедри практичної психології та
педагогіки Навчально-наукового інституту
психології та соціального захисту
Львівського державного університету
безпеки життєдіяльності,
м. Львів, Україна

Анотація. У статті розглядається психопедагогіка як наукова дисципліна, що вивчає психологічні та педагогічні аспекти підготовки фахівців галузі безпеки людини. З'ясовано, що мета професійно-екстремальної підготовки полягає у набутті рятувальниками сукупності знань, умінь, навичок і компетентностей, необхідних для ефективної діяльності в надзвичайних ситуаціях. Виокремлено та обґрунтовано етапи розвитку психопедагогіки, а саме: філософсько-педагогічного або загально-дидактичного розвитку психолого-педагогічних ідей; теоретичного обґрунтовування психопедагогіки як науки; експериментального й організаційного становлення; розвитку вітчизняної психопедагогіки; розвитку психопедагогіки в незалежній Україні.

На основі аналізу наукової літератури доведено, що психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки є галуззю психопедагогіки, котра досліджує психологічні та педагогічні аспекти, які проявляються в нерозривній єдності й переплетенні в процесі професійно-екстремальної індивідуальної та групової підготовки фахівців галузі безпеки людини. Визначено, що її предметом є закономірності функціонування і прояву психіки рятувальника та перебігу соціально-психологічних явищ у групах під час педагогічного забезпечення цілеспрямованої їх підготовки до діяльності в надзвичайних ситуаціях. Визначено нерозривність психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки з різними науками, серед яких філософія, соціологія, етика, естетика, фізіологія, ергономіка, кібернетика, інформатика, деякі фізико-математичні та технічні науки.

Зроблено висновок, що психопедагогіка у професійно-екстремальній підготовці виступає інтегрованою наукою, яка поєднує принципи психології та педагогіки для ефективної підготовки фахівців галузі безпеки людини, а також продукує їх готовність до будь-яких професійних викликів, поєднуючи знання і практичні навички з психологічною стійкістю та адаптивністю.

Ключові слова: психологія; педагогіка; психопедагогіка; професійно-екстремальна підготовка; фахівці галузі безпеки людини.

Сьогодні для світової безпеки закладам вищої освіти із специфічними умовами навчання потрібно трансформувати зміст та психологію професійної підготовки майбутніх фахівців. Стрімкий та цілеспрямований науково-технологічний прогрес продукує значні антропогенні порушення та техногенне переважання територій, що, своєю чергою, спричиняє зростання загроз виникнення надзвичайних ситуацій різного характеру. Екстремальні ситуації призводять до значних людських жертв та матеріальних утрат, їх наслідки відчуваються в усіх сферах людської діяльності: економічній, політичній, соціальній, духовній, і, найголовніше, чинять значний негативний вплив на психічний стан кожної людини. Як наслідок, фахівці пожежно-рятувальних, пошуково-рятувальних, ліквідаційних та інших служб вимушені діяти в складних умовах невизначеності та неповноти інформації, що супроводжується дефіцитом часу для прийняття й виконання рішень, значними ризиками для життя, переживаннями і стресами.

З 24 лютого 2024 року фахівці [Державної служби України з надзвичайних ситуацій](#) здійснюють свою діяльність в умовах повномасштабної війни, розв'язаної фашисткою росією проти України. Їм доводиться діяти не лише під обстрілами артилерії та ракетних систем залпового вогню, під бомбардуваннями авіації з повітря та ударами ракет і дронів-камікадзе, але й в умовах зруйнованих житлових будинків, промислових об'єктів та іншої інфраструктури, що потенційно несуть загрозу подальшого обвалу, вибухів, витоків отруйних речовин тощо.

З огляду на це, суттєво зростають вимоги до рівня фахової, зокрема, психологічної підготовки фахівців цієї служби. Перед відомчими закладами освіти Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України) поставлено завдання комплексної підготовки фахівців з надзвичайних ситуацій до професійно-екстремальної діяльності в будь-яких умовах невизначеності.

Основними завданнями підготовки фахівців усіх служб ДСНС України є виховання компетентного професіонала, який готовий до подолання будь-якої небезпечної ситуації, має сформовані ґрунтовні етичні та психологічні засади своєї поведінки в екстремальних ситуаціях, що виявляється в особистій мужності, психічній стійкості, готовності до самопожертви заради блага інших, відповідальності за особисто прийняте рішення тощо.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Для визначення проблеми психопедагогіки нами опрацьовано значний науковий доробок (О. Власова, І. Гербарт, Л. Дяченко, І. Зязюн, П. Каптерев, Я. Карней, Н. Ничкало, Ю. Песталоцці, О. Старостіна, Е. Стоунс), який підтверджує, що поєднання педагогіки та психології є найважливішою проблемою розвитку кожного професіонала. Психопедагогіку професійної підготовки майбутніх фахівців вивчали: В. Бойчук, Р. Гуревич, О. Лаврінченко, Н. Опушко, Л. Фрідман, котрі вказали на те, що для ефективного управління освітнім процесом необхідно враховувати психологічні знання та індивідуально-психологічні властивості особистості (Гуревич та ін., 2018). Проблема психопедагогіки у галузі безпеки людини частково розглянута та вказано, що вся діяльність фахівців цивільного захисту повинна здійснюватись на основі поєднання психології та педагогіки, а кожен фахівець повинен знати свої особливості характеру, темпераменту, вміння адаптуватись до несприятливих умов діяльності, поєднуючи це все із професійною підготовленістю (Коваль, 2022).

Аналіз наукових, науково-методичних, методичних та інших праць з екстремальної проблематики, що вийшли за останні роки, свідчить, що у них розглянуто переважно психологічні наслідки подолання екстремальних ситуацій (постекстремальну адаптацію, посттравматичний стрес, способи психологічної та медичної реабілітації потерпілих тощо). З огляду на це, професійно-екстремальну підготовку фахівців Державної служби України з надзвичайних ситуацій доцільно розглядати через призму психопедагогіки — навчальної дисципліни, котра інтегровано поєднує психолого-педагогічні аспекти у своїй нерозривній єдності.

Мета статті полягає в обґрунтуванні теоретичних і методологічних засад проблеми психопедагогіки у професійно-екстремальній підготовці фахівців галузі безпеки людини.

Виклад основного матеріалу. Суспільне значення та сучасний стан професійної підготовки фахівців до діяльності в надзвичайних (екстремальних) ситуаціях вимагають інтегрованого поєднання знань, умінь, навичок і компетентностей з різних наукових галузей. Важливим підґрунтям професійно-екстремальної підготовки є психологічні та педагогічні знання, які нерозривно інтегровані в процес формування у фахівців знань, умінь, навичок, компетентностей та

особистісних якостей, необхідних в екстремальних умовах діяльності. Така інтеграція демонструє, що використання психологічних знань у процесі професійно-екстремальної підготовки є об'єктивною необхідністю, оскільки без них вона не можлива. Тому, педагогіка професійно-екстремальної підготовки обов'язково спирається на психологічні знання. Зважаючи на це, доцільно вести мову про психопедагогіку професійно-екстремальної підготовки, яка поєднує у собі обидві ці наукові галузі. Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки є інтегрованою наукою, яка поєднує принципи психології та педагогіки для ефективної підготовки фахівців цивільного захисту. Основна ідея полягає в тому, що діяльність рятувальників повинна базуватися на глибокому розумінні своїх психологічних особливостей та професійних навичок.

Метою професійно-екстремальної підготовки є набуття майбутніми фахівцями сукупності знань, умінь, навичок і компетентностей, необхідних для ефективної діяльності в надзвичайних (екстремальних) ситуаціях, що пов'язані з ризиком для життя. Показниками професійної підготовленості (готовності) до діяльності у надзвичайних (екстремальних) ситуаціях є результати навчання. Згідно зі ст. 1 пп. 19 Закону України «Про вищу освіту» результати навчання — це «знання, уміння, навички, способи мислення, погляди, цінності, інші особисті якості, які можна ідентифікувати, спланувати, оцінити і виміряти та які особа здатна продемонструвати після завершення освітньої програми або окремих освітніх компонентів».

Виникає питання, *що таке психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки? Що є її предметом? Які її завдання?*

Щоб відповісти на ці запитання, насамперед уточнимо сутність і предмет психопедагогіки загалом, галуззю якої є психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки.

Зауважимо, що з питань предмета психопедагогіки однакостайної думки немає. Погляди дослідників різняться. Однак, найчастіше психопедагогіку тлумачать як самостійну галузь науки (зауважимо, що одні дослідники відносять її до психологічної науки, інші — до педагогічної), котра досліджує психологічні проблеми виховання й навчання особистості, які, своєю чергою, є категоріями педагогіки (Зязюн, 2012).

У цьому контексті *предметом психопедагогіки* є дослідження психопедагогічних закономір-

ностей процесу спрямованої соціалізації, тобто перетворення біологічної істоти в соціальну істоту — особистість шляхом її включення в спеціально організоване соціальне середовище, в інститути соціалізації (дитячий садок, школа, заклад середньої освіти, заклад вищої освіти, за певних умов — сім'я тощо), які створює суспільство з наміром одержати на виході з молоді людини цивілізованого індивіда, здатного зайняти певну соціальну позицію і прийняти на себе та ефективно реалізувати низку соціальних ролей. Такий погляд на предмет психопедагогіки, насамперед, обумовлений розумінням неподільної єдності існування й розвитку таких соціальних утворень, якими є суспільство й людська особистість, а також безперечною зацікавленістю будь-якого суспільства в самовідтворенні через організовану підготовку нових поколінь (Зязюн, 2014).

Психопедагогіка має історію власного більше, ніж 250-річного становлення, яка розкриває сутність і специфіку предмета цієї науки, особливості її розвитку.

Як правило, в розвитку психопедагогіки виділяють низку етапів. Розглянемо кожен з них детальніше (Козяр & Коваль, 2024).

Етап філософсько-педагогічного або загально-дидактичного розвитку психопедагогічних ідей, котрий тривав із середини XVII ст. до середини XIX і на якому в творах педагогів і філософів (Яна Коменського (1592-1670), Джона Локка (1632-1704), Жан-Жака Руссо (1712-1778), Йоганна Песталоцці (1746-1827), Адольфа Дістервега (1790-1841) та ін. безсистемно були згенеровані численні психологічні ідеї щодо суті та особливостей ефективної організації освітнього процесу.

Етап теоретичного обґрунтування психопедагогіки як науки припадає на 50-70-ті роки XIX ст., у межах якого Костянтин Ушинський (1824-1871) у своїй праці «Людина як предмет виховання. Дослід педагогічної антропології» обґрунтував необхідність психопедагогіки як науки, визначив її предметний зміст і взаємозв'язки з іншими науками. Водночас Петро Каптерев (1849-1922) у 1877 р. опублікував працю «Психо-педагогіка», в якій здійснив психологічний аналіз освітнього процесу. Власне ця назва з того часу й закріпилася в науці.

Етап експериментального й організаційного становлення, який тривав з кінця 70-х років XIX ст. до 20-30-х років XX ст. У цей час висувалися різні погляди щодо шляхів розвитку експери-

ментально-прикладної та філософсько-теоретичної психолого-педагогічної науки, що супроводжувалось досить гострими суперечками між самими психологами та між психологами і педагогами. Зауважимо, що перша експериментальна робота, котра була видана в 1879 р. та присвячена розумовій втомі школярів, належала І. Сікорському (1842-1919). Далі у 1901 р. В. Бехтерев (1857-1927) заснував першу лабораторію, яка займалася проблемами психопедагогіки, а потім — у 1907 р. — інститути педології і психоневрології. У цей самий час подібні лабораторії виникли в Німеччині (Е. Мейман (1862-1915)) і Франції (А. Біне (1857-1912)).

Радянський етап у розвитку вітчизняної психопедагогіки, який тривав з 20-х років ХХ ст. до розпаду Радянського Союзу, означився низкою психологічних концепцій (Л. Виготського (1896-1934), С. Рубінштейна (1889-1960), А. Макаренка (1888-1939), О. Леонтьєва (1903-1979), Г. Костюка (1899-1982), О. Запорожця (1905-1981) та ін.), які було створено на марксистській основі.

Етап розвитку психопедагогіки в незалежній Україні (з 1991 р.), на якому продовжується становлення психопедагогічної науки. Так, в Україні поруч з найстарішим центром розвитку психолого-педагогічної науки — Інститутом психології імені Г. Костюка (заснований у 1945 р.) Національної академії педагогічних наук України виникли науково-дослідні інститути, котрі досліджують різні аспекти психопедагогіки — проблеми дошкільної, шкільної, професійної та вищої освіти тощо.

І цілком логічним є те, що розвиток психопедагогіки, як науки, спричиняє й зміну підходів до визначення її предмета.

- *Перший — аспектний підхід* — представлений С. Рубінштейном (1889-1960) у 30-ті роки ХХ ст., указує на те, що психопедагогіка — це наука про педагогічний процес, котрий розглядається з психологічної точки зору. В цьому випадку предмет психологічної науки є дуже невизначеним і фактично розчиняється в предметі педагогіки.

- *Другий — прикладний підхід* — запропонований відомим педагогом П. Блонським (1884-1941), у рамках якого предмет психопедагогіки описує прикладні аспекти рекомендацій теоретичної психології щодо організації та реалізації процесів виховання й навчання, при цьому до оглядів загальних психологічних курсів мали додаватися так звані «педагогічні висновки».

- *Третій — «психотехнічний» підхід*, який регламентував вважати належними до психопедагогіки результати всіх тих педагогічних досліджень, у котрих використовуються психологічні методики та які мають певне значення для психопедагогіки, фактично, є окремі психологічні методи, які використовуються в педагогіці.

- *Четвертий — діяльнісно-психологічний підхід*, у рамках якого О. Леонтьєв в якості предмета психопедагогіки визначив психологічну діяльність учня в процесі навчання й виховання.

- *П'ятий — фундаментально-психологічний підхід*, який представлений у 1946 році С. Рубінштейном у відомому підручнику «Основи загальної психології» (1946 р.) та визначає предмет психопедагогіки як дослідження психологічних закономірностей навчання, котрі розгортаються у процесі стійкого засвоювання знань через сприймання матеріалу, його осмислення та запам'ятовування, що дає змогу користуватися цим знанням у різних ситуаціях.

- *Шостий — соціально-філософський підхід*, окреслений Л. Виготським, згідно з яким предмет психопедагогіки є наукою про закони змінювання людської поведінки та про засоби оволодіння цими законами. Виходячи з такого визначення предмета, його складовими повинні виступати психологія культури й педагогічна психотехніка стосовно розв'язання прикладних проблем виховання. А сам процес виховання Л. Виготський розглядає як соціально сконструйований та керований з метою змінювання людського індивіда в ході оволодіння суспільними знаряддями, самовдосконалення та адаптації до життєдіяльності в людській спільноті. Таким знаряддям є, насамперед, мова та інші носії соціальної інформації.

- *Сьомий — соціалізуючо-активний підхід*, який предмет психопедагогіки тлумачить як психолого-педагогічний процес дослідження умов забезпечення ефективної соціалізації індивіда на шляху досягнення ним соціальної зрілості. У цьому контексті сам процес соціалізації постає у неподільній єдності двох його елементів: активності соціальних впливів на дитину, як на об'єкт соціалізації, та активності самої дитини, як суб'єкта засвоєння цих впливів. Як відомо, найбільш повно та систематизовано такі активні соціалізуючі впливи сконцентровано в категоріях виховання і навчання. Психологія виховання розглядає питання формування потребо-мотиваційної

сфери людського індивіда та педагогічних умов, котрі забезпечують ефективне становлення його емоційно-вольових характеристик, складових світогляду та самосвідомості. Категорія навчання акцентує увагу на психологічних питаннях педагогічного супроводу розвитку пізнавальних процесів, здібностей людини, її компетентності у різних сферах соціального життя.

Сучасна психопедагогіка є самостійною галуззю наукового пізнання, яка базується на знаннях загальної, соціальної та вікової психології, психології особистості, психології професійної діяльності, психології праці, низки педагогічних дисциплін та ін. (Дяченко, 2014).

Виходячи з викладеного вище, можна стверджувати, що *психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки* є галуззю психопедагогіки й досліджує психологічні та педагогічні аспекти, що проявляються в нерозривній єдності й переплетенні в процесі професійно-екстремальної індивідуальної та групової підготовки фахівців до діяльності у надзвичайних (екстремальних) ситуаціях.

Звідси *предметом психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки* є закономірності функціонування і прояву психіки фахівця з надзвичайних ситуацій та перебігу соціально-психологічних явищ у групах під час педагогічного забезпечення цілеспрямованої підготовки фахівців до діяльності в надзвичайних (екстремальних) ситуаціях.

Завданнями психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки є:

- обґрунтування методологічних і теоретичних засад процесу професійно-екстремальної підготовки до діяльності в надзвичайних ситуаціях;

- розроблення сучасних методичних систем, технологій та окремих методів професійно-екстремальної підготовки, їхнього виховання й розвитку;

- вивчення сутності, особливостей і закономірностей процесу професійно-екстремальної підготовки до діяльності в надзвичайних ситуаціях та її складових частин: навчання, виховання, психологічної підготовки, розвитку, формування професійних й особистісних якостей, самовиховання й самоосвіти;

- визначення шляхів удосконалення й розвитку організаційних форм процесу професійно-екстремальної підготовки до діяльності в надзвичайних ситуаціях, підвищення ефективності різних способів контролю, оцінки екстремально-

професійної підготовки, рівнів підготовленості фахівців до діяльності в надзвичайних ситуаціях;

- вивчення й критичне осмислення професійно-екстремальної підготовки фахівців з надзвичайних ситуацій в інших державах;

- формування й розвиток у фахівців з надзвичайних ситуацій високих світоглядних і моральних якостей, необхідних для виконання професійного і громадянського обов'язку;

- обґрунтування психопедагогічних засобів формування психологічної готовності фахівців з надзвичайних ситуацій до діяльності в екстремальних умовах;

- дослідження психопедагогічних основ базової професійно-екстремальної, контекстної професійно-екстремальної та постекстремальної професійної підготовки;

- визначення психологічних основ діагностики рівня й якості професійно-екстремальної підготовленості фахівців з надзвичайних ситуацій;

- визначення психологічних основ діагностики здібностей та придатності фахівців з надзвичайних ситуацій до діяльності в екстремальних умовах;

- застосування психопедагогічних методів та засобів управління функціональними станами фахівців з надзвичайних ситуацій;

- визначення психічних станів фахівців з надзвичайних ситуацій, які проявляються в них під час діяльності в екстремальних ситуаціях, та здійснення їх психопедагогічної корекції;

- формування у фахівців з надзвичайних ситуацій мотивації досягнення успіху в діяльності в екстремальних ситуаціях;

- формування у фахівців з надзвичайних ситуацій психологічної стійкості, здатності переборювати емоційне напруження й негативні емоції в екстремальних умовах з високим ризиком для здоров'я і життя;

- виявлення впливу групових соціально-психологічних явищ на результати діяльності фахівців з надзвичайних ситуацій в екстремальних умовах, здійснення психопедагогічних заходів з метою їх корегування;

- визначення та формування сукупності професійно важливих якостей особистості фахівця з надзвичайних ситуацій, які необхідні для діяльності в екстремальних ситуаціях;

- розроблення психопедагогічних основ удосконалення процесу професійно-екстремальної підготовки фахівців з надзвичайних ситуацій.

Важливою особливістю розвитку психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки є її

спрямованість на розроблення прикладних проблем.

Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки взаємодіє з багатьма науками, серед яких філософія, соціологія, етика, естетика, фізіологія, ергономіка, кібернетика, інформатика, деякі фізико-математичні й технічні науки та ін.

Особливо психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки має тісні міжпредметні зв'язки з:

1) психологічними дисциплінами — загальною психологією, психологією особистості, віковою, педагогічною, екстремальною та військовою психологією, акмеологією, диференційною і соціальною психологією, психологією праці, управління і професійної діяльності, психодіагностикою та ін.;

2) педагогічними дисциплінами — загальною педагогікою, віковою педагогікою, соціальною педагогікою, професійною педагогікою, військовою педагогікою, порівняльною педагогікою та ін.

Загальна психологія — це галузь психологічної науки, яка вивчає психіку людини, її загальні закономірності функціонування, розробляє систему психологічних знань, виявляє її логічний осередок, з'ясовує методологічні основи психологічної дисципліни, тлумачить психологічні феномени.

Виявити та описати загальні принципи, категорії, поняття і методи психологічної науки, що становлять предмет загальної психології, можливо, лише узагальнюючи конкретні дослідження, що проводяться в таких напрямках психологічної науки, як порівняльна психологія, індивідуальна психологія та ін. Загальна психологія розкриває загальні закономірності психіки людини, досліджуючи її, по-перше, в процесі взаємодії людини з енергоінформаційним психічним полем; по-друге, у проявах різного виду діяльності, в яких людина не лише виявляє себе, а й формує; по-третє, у діяльності вчинкового характеру.

Загальна психологія є фундаментом розвитку всіх галузей психологічної науки. Основними напрямками досліджень у системі загальної психології є: загальні принципи, категорії, поняття. Вона також є необхідним підґрунтям різних педагогічних дисциплін.

Психологія особистості — галузь науки, котра вивчає закономірності формування особистості як суб'єкта життєдіяльності; механізми, форми і методи інтегрування всієї сукупності психічних процесів, властивостей індивіда, його

станів у системні якості, які опосередковують його взаємодію зі соціумом через соціально-значущі взаємини, предметну діяльність, процес соціалізації. Загалом предметом досліджень психології особистості є структура особистості та її функціональні характеристики; соціальні умови та рушійні сили формування; самосвідомість особистості, її рефлексивні властивості; самооцінка і образ «Я»; життєвий шлях; особливості ставлення до життя і смерті; формування особистості в групі; вплив екстремальних ситуацій на особистісний розвиток; життєві кризи на різних вікових етапах; можливості гармонізації особистісного розвитку; методи особистісної діагностики, корекції, профілактики і прогнозування шляхів саморозвитку особистості.

Вікова психологія — галузь психологічної науки, котра вивчає специфічні властивості індивіда, особистості, громадянина, його психіки, що мають місце в процесі зміни вікових стадій розвитку. Основними напрямками досліджень вікової психології є:

1) розкриття психологічного змісту послідовних етапів онтогенезу;

2) вивчення вікової динаміки психічних явищ з урахуванням впливу на індивідуальний розвиток людини культурно-історичних, етнічних і соціально-економічних умов; статево-вікові і типологічні властивості;

3) проблеми виховання, навчання і психічного розвитку людини в їхньому взаємозв'язку.

Педагогічна психологія досліджує психологічні засади навчання і виховання. Вона безпосередньо пов'язана з віковою психологією, оскільки психологічні закономірності навчання і виховання не можуть бути розкриті без урахування вікових та індивідуальних особливостей людей. Завданням педагогічної психології є: визначення змісту навчання та виховання; виявлення вимог до підручників; пошук та обґрунтування раціональних методів навчання, виховання і психічного розвитку; вивчення й забезпечення здорових стосунків між учителями і учнями; визначення вимог, які ставляться до особистості вчителя; розкриття змісту та структури педагогічних здібностей.

Екстремальна психологія — це галузь психологічної науки, що вивчає загальні психологічні закономірності життя і діяльності людини в змінених (незвичних, екстремальних) умовах існування, наприклад, в процесі авіаційних і космічних польотів і підводного плавання, перебування

в різних експедиціях у важкодоступних районах планети тощо. Екстремальна психологія як самостійний напрям психологічного знання виникла в кінці ХХ ст.

Військова психологія — це галузь психологічної науки, яка вивчає закономірності функціонування індивідуальної психіки окремого військовослужбовця і соціальної психіки особового складу військових формувань, їхню поведінку та дієздатність в умовах військової діяльності у мирний і воєнний час, а також психологічні механізми та засоби впливу на них з метою відповідної підготовки до виконання поставлених завдань (Варій, 2016).

Акмеологія — галузь психологічної науки, що виникла на перехресті природничих, суспільних і гуманітарних дисциплін. Предметом її вивчення є феноменологія, закономірності та механізми розвитку людини в період зрілості, особливо за досягнення нею високого рівня в цьому розвитку. Особливе місце в акмеологічних працях займає з'ясування характеру взаємовпливів властивостей і якостей «фізичної» та «духовної» субстанції людини. Одним із важливих завдань, яке розв'язує акмеологія, є виявлення характерних рис, що формуються в людини у різні вікові періоди, для того, щоб змогла всебічно виявити себе на щаблі зрілості.

Диференціальна психологія — це галузь психології, яка вивчає психічні відмінності між окремими індивідами та групами, їхні кількісні характеристики, причини виникнення та наслідки, до яких вони призводять, а також їх види та прояви в процесі життєдіяльності. До слова, термін «диференціальна психологія» був уведений німецьким психологом В. Штерном у праці «Про психологію індивідуальних відмінностей» (1900).

Соціальна психологія — галузь психології, котра вивчає закономірності поведінки і діяльності людей, що включені в соціальні групи, а також соціально-психологічні характеристики цих груп. Структура соціальної психології як науки охоплює значне коло проблем:

1) соціально-психологічні явища у макросередовищі, у великих соціальних спільнотах (закономірності поширення настроїв, суспільних думок та інтересів, моди, упереджень, чуток тощо);

2) соціально-психологічні явища в мікросередовищі, у малих групах і в колективах (групові норми, групова психологічна сумісність і несумісність, міжособистісні стосунки, груповий соціаль-

но-психологічний клімат, групова згуртованість, груповий настрій, явища лідерства і керівництва тощо);

3) соціальну психологію особистості (адекватність самооцінки й оцінки, конформність, соціалізацію, адаптацію, стан фрустрації тощо).

Психологія праці — це галузь науки, яка вивчає психологічні особливості трудової діяльності людини, психологічні аспекти наукової організації праці. До завдань психології праці належать дослідження професійних особливостей людини, закономірностей розвитку трудових знань, умінь і навичок, формування позитивної мотивації до праці, з'ясування впливу навколишнього середовища на трудівника, ефективність і продуктивність його праці тощо. Психологія праці має низку розділів, серед яких особливе місце належить *інженерній психології* — галузі науки, яка вивчає трудову діяльність людини або групи людей у процесі взаємодії з технічними засобами. Предметом інженерної психології є вивчення діяльності оператора в автоматизованих системах управління, розподілу і погодження функцій між людиною і машиною тощо, проблеми адаптації людини до технічних засобів діяльності, системотехнічні проблеми проектування, побудови та експлуатації систем «людина — технічні засоби — середовище»; розробка методів оцінки надійності та ефективності роботи спеціалістів у таких системах.

Психологія управління — це галузь науки, яка вивчає психологічні закономірності управлінської діяльності, психологічні основи добору та навчання управлінських кадрів. Предметом її дослідження є:

1) психологічні аспекти змісту та структури управлінської діяльності;

2) психологічні особливості управління у сфері виробництва, бізнесу, освіти, культури;

3) психологічні особливості стилів управління;

4) психологічні основи прийняття управлінських рішень;

5) закономірності взаємодії та ділового спілкування керівника з підлеглими;

6) психологічні засади запобігання і розв'язання конфліктів у трудовому колективі;

7) формування сприятливого соціально-психологічного клімату в трудовому колективі;

8) психологічні критерії та методи добору управлінських кадрів.

Психологія професійної діяльності — галузь психології, котра вивчає психологічні закономірності, що притаманні різним видам трудової

діяльності, залежно від психологічних, соціально-психологічних та індивідуально-психологічних особливостей, умов і чинників, з метою удосконалення трудової діяльності, підвищення її продуктивності та забезпечення професійної активності й надійності фахівці.

Психодіагностика охоплює питання розроблення принципів психодіагностичного обстеження людей, в тому числі у різних умовах життєдіяльності, опис процедури психодіагностики, конструювання конкретних психодіагностичних методик і тестів.

Тепер розглянемо педагогічні дисципліни. Власне сучасна педагогічна наука охоплює близько двадцяти педагогічних галузей. Їхня кількість, безумовно, зумовлюється суспільними потребами.

Базовою науковою дисципліною для всіх педагогічних галузей є загальна педагогіка, яка вивчає головні теоретичні й практичні питання виховання, навчання та освіти; формулює підходи, принципи, форми й методи навчання, виховання та освіти, які є загальними для всіх вікових груп людей та закладів освіти, досліджує проблеми освітнього процесу. Її структуру становлять такі складові: основи педагогіки; теорія навчання та освіти; теорія виховання; теорія управління освітнім процесом (Ничкало, 2013).

Вікова педагогіка досліджує закономірності, принципи, форми та методи освітнього процесу стосовно різних вікових груп. До вікової психології також належить педагогіка дорослих або професійна педагогіка (включає педагогіку професійно-технічної освіти та педагогіку вищої школи).

Соціальна педагогіка вивчає закономірності соціалізації особистості на різновікових етапах її розвитку; підходи, принципи, форми, методи й засоби соціально-педагогічної діяльності представників виховних, освітніх, культурних, наукових закладів та установ, соціальних служб, а також вплив соціального середовища на ефективність навчальної діяльності. До соціальної педагогіки відносяться:

1) педагогіка праці, котра вивчає здійснення навчально-виховної діяльності в умовах виробничих відносин;

2) педагогіка, яка вивчає особливості формування особистості вчителя-викладача;

3) андрагогіка — наука про освіту та виховання людини впродовж усього її життя.

Професійна педагогіка (у західній педагогіці представлена як підрозділ соціальної педагогіки, у нас — окрема наука), яка вивчає закономірності

навчання людини професії та формування професійно важливих і соціально значущих якостей особистості працівника. Вона поділяється на:

1) *педагогіку профтехосвіти* (займається питаннями навчання і виховання в умовах професійно-технічних училищ, вищих професійних училищ, професійних ліцеїв);

2) *педагогіку вищої школи* (займається питаннями навчання і виховання в умовах технікумів, коледжів, інститутів, академій, університетів).

Військова педагогіка — це галузь педагогічної науки, що вивчає закономірності військово-педагогічного процесу, навчання і виховання військовослужбовців і військових колективів, їх підготовки до успішного ведення бойових дій і військово-професійної діяльності. Це наука про виховання, навчання і освіти особового складу Збройних Сил, про підготовку підрозділів (частин) до успішних дій в умовах військової діяльності.

Порівняльна педагогіка — вивчає особливості здійснення педагогічної діяльності в різних країнах з метою визначення позитивного педагогічного досвіду для вітчизняної системи освіти. До завдань порівняльної педагогіки належить дослідження причин і механізмів кризи освіти в різних країнах, особливостей її прояву і попередження.

Всі названі вище психологічні й педагогічні дисципліни більшою чи меншою мірою пов'язані з психопедагогікою професійно-екстремальної підготовки. Їхній взаємозв'язок проявляється насамперед через взаємо збагачування теоретичного й науково-методичного інструментарію цих дисциплін.

Приміром, зв'язок психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки із соціальною психологією проявляється в тому, що предметом дослідження соціальної психології виступають групи і соціально-психологічні явища, які в них наявні. Це стосується й груп фахівців з надзвичайних ситуацій у ході їх підготовки до спільної діяльності та взаємодії в екстремальних умовах. Тому важливо знати соціально-психологічні характеристики всіх суб'єктів процесу підготовки до професійно-екстремальної діяльності (особистості фахівця, особистості викладача чи педагога, групи). Психолого-педагогічна взаємодія в цьому контексті виступає як окремий випадок соціальної взаємодії, під час якої реалізуються всі основні соціально-психологічні закономірності та особливості їхнього спілкування між собою та з груповими суб'єктами. Тенденція до зближення озна-

чених дисциплін на сьогодні призвела до виникнення нової галузі психолого-педагогічної науки, яка має назву соціальна педагогіка.

Єдність психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки з віковою педагогікою і віковою психологією очевидна внаслідок певної єдності змісту їхніх предметів дослідження, в котрих виражені вікові закономірності та особливості онтогенезу людей, у тому числі й фахівців. Цілком логічно, що аспекти, котрі охоплюють проблеми професійно-екстремальної підготовки (навчання, учіння, розвиток, виховання, формування необхідних компетентностей та особистісних якостей) належать і до вікової педагогіки, і до вікової психології, і до психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки.

Беззаперечним є взаємозв'язок психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки з педагогікою, у тому числі із загальною педагогікою, професійною педагогікою, порівняльною педагогікою та ін. Ці предмети забезпечують використання науково обґрунтованих та емпірично підтверджених закономірностей загальної дидактики та методики викладання різних дисциплін у процесі професійно-екстремальної підготовки, методики формування загальних і професійних компетентностей, особистісних якостей тощо.

На цьому підґрунті психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки створює власну базу понять, категорій і принципів наукової теорії, які є похідними від психологічних і педагогічних аспектів.

Загалом психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки з іншими науками охоплює такі аспекти:

- подібність і навіть спільність понятійно-категоріального апарату (предметів, понять, закономірностей, підходів, принципів, концепцій, моделей, критеріїв, методів);
- міжпредметну взаємодію (інтеграцію, взаємовплив, взаємопроникнення);
- запозичення методів різних наук.

Категорії є найзагальнішими науковими поняттями або розрядами певної дисципліни. Система категорій психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки як науки базується на взаємозв'язку понять, які з позиції критеріїв психології та педагогіки в інтегрованій сукупності описують процес професійно-екстремальної підготовки фахівців з надзвичайних ситуацій до діяльності в екстремальних умовах.

Для окреслення категорій психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки також уточнимо співвідношення понять «професійна підготовка» і «освіта».

Досить часто у контексті екстремально-професійної підготовки до діяльності у надзвичайних ситуаціях використовується поняття «професійна підготовка». Так, у навчальному посібнику підготовка рятувальників розглядається як інтегроване визначальне поняття, що включає навчання, виховання, морально-психологічну, фізичну та практичну підготовку. Аналіз праці свідчить, що поняття «професійна підготовка» є ширшим, ніж поняття «освіта». У монографії підготовка рятувальників представлена як багатоплановий процес, який складається з виховання, навчання, освіти, розвитку (розумового і фізичного) та морально-психологічної підготовки. Таким чином, освіта однозначно зараховується до складників професійної підготовки, проте не вичерпує її повністю (Козяр, 2004). На таких позиціях стоїть і український дослідник М. Варій, який наголошує, що предметом військової педагогіки являються «педагогічні закономірності процесу бойової і морально-психічної підготовки воїнів, їх структурні частини (виховання, навчання, освіта, розвиток, морально-психічна підготовка, самовиховання і самоосвіта) стосовно окремих воїнів і військових формувань» (Варій, 2016).

Проте все залежить від того, що автори розуміють під освітою. Адже сама категорія освіти має щонайменше три модуси теоретичного осмислення. У рамках *першого модусу* освіта *осмислюється як система*, яка охоплює державну, недержавну, початкову, середню, вищу та ін. освіту. У контексті *другого модусу* *освіта розуміється як спеціально організований процес навчання, виховання, розвитку і професійної підготовки осіб з метою здобування ними знань, умінь і навичок та формування компетентностей*. *Третій модус* окреслює *результат освіти* — освіченість, що є синонімом загальної й професійної підготовленості фахівця.

Також звернемося до Закону України «Про вищу освіту», в якому про професійну підготовку згадується в ст. 1 пп. 8, де вказано, що «галузь знань — основна предметна область освіти і науки, що включає групу споріднених спеціальностей, за якими здійснюється професійна підготовка» (Закон України, 2014).

Як бачимо, у цьому контексті освіта є ширшим поняттям, ніж професійна підготовка.

Власне психопедагогіка розглядає освіту в ракурсі другого модусу. У цьому контексті освіта охоплює цілу низку компонентів. В перебігу освітнього процесу кожний його компонент детермінує інші. Насправді вони один без одного просто не існують. Але виходячи з того, що освіта — це процес, динамічний рух і при цьому взаємодія всіх компонентів, то її модель можна представити у вигляді спіралі, в котрій кожний компонент повторюється на новому, зміненому рівні. Разом з цим виховання (як цілісний процес формування особистості) в освітньому процесі виконує роль провідного компонента, оскільки звернене до індивідуально-значеннєвого змісту діяльності особи, що пов'язано зі становленням смислу буття, життєвих цілей, мотивів, ціннісних орієнтацій. На цьому підґрунті ціль освіти визначається як мета виховання особистості певного типу. Своєю чергою, мета освіти визначається суспільством, однак конкретна постановка мети залежить від значної кількості чинників: наявних культурних традицій, релігійних поглядів, моральних цінностей, ідеології, державної політики, рівня розвитку соціально-економічних відносин і науки в суспільстві та ін. (Рибалка, 2022).

Загалом у науці існує кілька підходів до обґрунтування мети освіти. У реальній освітній практиці цілі часто взагалі не рефлексуються і не описуються. В інших випадках вказуються цілі занадто загальні та неозначені — забезпечити фундаментальну підготовку в такій-то галузі, навчити творчо застосовувати знання з практики. Але найчастіше опис цілей підміняється простою вказівкою на зміст навчання і виховання, переліком знань, умінь, навичок, компетентностей, якостей та ін., яких повинні набути здобувачі того чи іншого рівня освіти. Ясна річ, що опанування конкретними знаннями або вміннями може виступити як проміжна освітня ціль, але лише в тому випадку, якщо будуть задані способи оцінки фактичного досягнення цієї мети, тобто способи визначення того, чи дійсно здобувач опанував ці знання та вміння, чи дійсно на їх основі сформував окреслені компетентності.

Виходячи з викладеного вище, можна вести мову про професійно-екстремальну підготовку як специфічний освітній процес або про педагогічний процес професійно-екстремальної підготовки, під яким розуміється перебіг цілеспрямованих взаємозалежних і взаємообумовлених процесів навчання, виховання, розвитку й формування наявних і потенційних (тих, хто готується до

фахової діяльності в екстремальних умовах, наприклад, курсантів і студентів) фахівців ДСНС України шляхом набуття ними первинних, а також розширення і поглиблення наявних фахових знань, умінь, навичок і компетентностей та формування особистісних якостей, необхідних для діяльності в екстремальних умовах.

Отже, *педагогічний процес професійно-екстремальної підготовки* — це організована і цілеспрямована навчально-виховна взаємодія суб'єктів і об'єктів з метою навчання, виховання, соціалізації, розвитку, професійної підготовки та формування фахівців з надзвичайних ситуацій до діяльності в екстремальних умовах, яка виконується в єдності й взаємозв'язку.

Розглянемо інші категорії психопедагогіки професійно-екстремальної підготовки.

Навчання, як категорія психопедагогіки, є взаємообумовленим, цілеспрямованим, організованим, планомірним і систематично здійснюваним процесом передання-оволодіння фахівцями галузі безпеки людини загальними і професійними знаннями, вміннями, навичками та компетентностями, їхнього розвитку і самовдосконалення.

Навчання є основним шляхом здобуття особою (майбутнім фахівцем з НС) фундаментальної освіти. Воно взаємопов'язане з вихованням. У ході навчання відбувається формування певних якостей і властивостей, у ході виховання — набуття певних знань, умінь, навичок і компетентностей.

Самоосвіта — цілеспрямована самостійна робота особи з надбання, поглиблення та удосконалення знань, навичок і умінь та формування компетентностей.

Виховання (лат. *educare* — у буквальному значенні означає витягати, вирощувати) вживається в широкому і вузькому значенні. У широкому значенні виховання прирівнюють до соціалізації і розуміють під ним *цілеспрямовану, організовану систему впливу на особу в інтересах формування в неї певних світоглядних позицій, моральних ідеалів і норм, включення її в систему суспільної, культурної та громадської діяльності, а також соціальних відносин*. У більш вузькому значенні під вихованням фахівців з надзвичайних ситуацій розуміється спеціальна діяльність, спрямована на формування в них необхідних моральних, громадянських, професійних, особистісних та ін. якостей, необхідних для діяльності в екстремальних умовах.

Самовиховання є цілеспрямованою свідомою діяльністю особи, спрямованою на самовдосконалення й формування в себе якостей, необхідних для успішного виконання професійного, громадянського й морального обов'язку.

Розвиток фахівців галузі безпеки людини розуміється як різнопланові й закономірні зміни в їх індивідуальній психіці, у результаті чого виникає новий якісний стан об'єкта.

З психопедагогічних позицій розвиток — це *цілеспрямований, планомірний і безперервний процес удосконалювання розумової, психічної і власне професійної діяльності* фахівців галузі безпеки людини за допомогою відповідного навчального матеріалу, доцільно побудованого впливу та адекватної організації навчально-виховного процесу. Щодо фахівців галузі безпеки людини, то в науці розрізняють загальний та спеціальний інтелектуальний, моральний, психічний, фізичний і професійний розвиток.

Загальний інтелектуальний (розумовий) розвиток пов'язаний з освітою і вихованням фахівців галузі безпеки людини та спрямований на розвиток у них розуміння й розумових дій, умінь аналізувати, узагальнювати і конкретизувати обстановку, навколишню дійсність, а за необхідності, вміння нестандартно мислити, приймаючи виважені рішення.

Моральний розвиток передбачає надбання, підсилення, зміцнення всієї сукупності моральних принципів, норм, почуттів, свідомості, ідеалів та ін.

Психічний розвиток — це розвиток різних систем індивідуальної психіки кожного фахівця галузі безпеки людини.

Фізичний розвиток означає високий рівень фізичної підготовленості фахівців галузі безпеки людини до виконання завдань навчальної діяльності, зміцнення їх м'язів та опорно-рухового апарату, а також здатності максимально мобілізувати в потрібний момент часу фізичні й духовні сили. Тому процес фізичного розвитку припускає не тільки удосконалювання психічних якостей, але і виникнення у фахівця галузі безпеки людини нових психічних структур.

Професійний розвиток — це надбання фахівцем галузі безпеки людини знань, умінь, навичок і компетентностей професійно-екстремальної діяльності, а також використання їх на практиці.

Взаємодія, як категорія психопедагогіки, передбачає взаємопов'язану активність (діяльність, поведінку і взаємини) суб'єктів та об'єктів професійно-екстремальної підготовки.

Формування — це процес розвитку і перетворення у фахівця галузі безпеки людини знань, умінь і навичок в його компетентності, поглядів — у переконання, а рис і властивостей особистості — в її стійкі якості.

Проте формування особистості професіонала у процесі оволодіння професійною діяльністю в екстремальних умовах не зводиться лише до розвитку операційної сфери у вигляді нагромадження знань, умінь, навичок і компетентностей, а вказує на формування складних психічних систем регуляції дій і поведінки під час виконання завдань професійно-екстремальної діяльності. Істотну роль у цьому процесі відіграє розвиток уявлень про явища, пов'язані з основними закономірностями професійного становлення. Вони дають змогу виявити фактори регуляції його динаміки, а на цій основі усвідомити себе суб'єктом власної професійної діяльності, зрозуміти її соціальну значущість. Усе це входить у комплекс необхідних умов ефективного формування особистості й досягнення такого рівня розвитку професійно значущих психічних якостей, структур і механізмів регуляції поведінки, які потрібні для ефективно професійно-екстремальної діяльності.

Знання — це сукупність відомостей про сутність предметів і явищ та зв'язки між ними.

Навичка — дія, котра доведена до автоматизму і включається в більш складні дії та діяльність як необхідний засіб їх виконання.

Вміння — акт діяльності, що забезпечує людині досягнення усвідомленої мети в нових умовах на основі знань і навичок, якими вона володіє.

Компетентність є динамічною комбінацією «знань, вмінь і практичних навичок, способів мислення, професійних, світоглядних і громадянських якостей, морально-етичних цінностей, яка визначає здатність особи успішно здійснювати професійну та подальшу навчальну діяльність і є результатом навчання на певному рівні вищої освіти» (Закон України, 2014).

Висновки і перспективи подальших досліджень. Психопедагогіка у професійно-екстремальній підготовці виступає інтегрованою наукою, яка поєднує принципи психології та педагогіки для ефективно підготовки фахівців галузі безпеки людини. Основна ідея полягає в тому, що діяльність рятувальників повинна базуватися на глибокому розумінні своїх психологічних особливостей та професійних навичок. Ключові аспекти, що підкреслюють важливість цієї науки:

- усі фахівці галузі безпеки людини повинні знати власні особливості характеру, темпераменту, спрямованості та вміння адаптуватися до несприятливих умов професійної діяльності, що допомагатиме їм ефективно діяти в умовах стресу і ризику;
- інтеграція психологічних служб у повсякденну діяльність рятувальників сприяє професійно-психологічній готовності до дій в екстремальних умовах (психологи надають підтримку, проводять тренінги та консультування з питань психічного здоров'я);
- створення та підтримка позитивної атмосфери в колективі є важливим напрямом психологічної роботи, що продукує зменшення індивідуально-психологічних проблем, котрі можуть виникати в періоди очікування небезпеки;
- рятувальники повинні поєднувати свої професійні навички з психологічною готовністю, яка формується в процесі навчання, постійних тренувань та безперервної діяльності (розвиток стресостійкості, вміння приймати рішення в умовах невизначеності та ефективна комунікація в колективі);
- використання сучасних методів і креативних підходів у підготовці рятувальників сприяє їхньому саморозвитку та самовдосконаленню (симуляційні тренування, рольові ігри, інтерактивні навчальні платформи та рефлексія досвіду екстремальної діяльності).

Таким чином, психопедагогіка у професійно-екстремальній підготовці продукує готовність фахівців галузі безпеки людини до будь-яких професійних викликів, поєднуючи знання і практичні навички з психологічною стійкістю та адаптивністю.

Перспективою подальших досліджень психопедагогіки у професійно-екстремальній підготовці в Україні вбачаємо у виокремленні та впровадженні інноваційних підходів до навчання, які враховують індивідуальні особливості фахівців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Варій, М.Й. (2016). *Психологія особистості* : підручник. Львів: Видавництво Львівської політехніки. 608 с.
- Гуревич, Р.С., Опушко, Н.Р., & Бойчук, В.М. (2018). Значення психологічних знань у професійній підготовці педагогів у післядипломній освіті. *Концептуальні засади розвитку освіти дорослих: світовий досвід, українські реалії і перспективи* : збірник наукових статей. Київ: Знання України. С. 441-449.
- Дяченко, Л.М. (2014). Психопедагогіка як предмет наукового інтересу. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2. С. 34-44.

- Закон України «Про вищу освіту» (2014, 1 липня). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
- Зязюн, І.А. (2012). Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка?! *Естетика і етика педагогічної дії*. 3. С. 20-37.
- Зязюн, І.А. (2014). Психопедагогіка учительської дії. *Гірська школа Українських Карпат*. 11. С. 7-10.
- Коваль, І.С. (2022). Поняття психопедагогіки у галузі безпеки людини. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 5. Випуск 90*. Київ: Видавничий дім «Гельветика», С. 62-67.
- Козяр, М.М. (2004). *Екстремально-професійна підготовка до діяльності у надзвичайних ситуаціях* : монографія. Львів: «Сполом». 376 с.
- Козяр, М.М., Коваль, І.С. (2024). *Психопедагогіка професійно-екстремальної підготовки* : навчальний посібник. Львів: Вид-во ЛДУ БЖД, 504 с.
- Ничкало, Н.Г. (2013). Професійна педагогіка і психопедагогіка праці у діалектичному взаємозв'язку. *Теорія і практика управління соціальними системами*. 2. С. 42-53.
- Рибалка, В.В. (Ред.), Лук'янова, Л.Б., Панок, В.Г., Ігнатюк, О.М., Корнієнко, І.О., Романовська, Д.Д. (2020-2021). *Психопедагогіка і життя* : науково-популярний щорічник. № 1, № 2. Київ: ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, УНМЦППСР НАПН України, 280 с.

PSYCHOPEDAGOGY IN PROFESSIONAL EXTREME TRAINING FOR HUMAN SECURITY SPECIALISTS**Mykhaylo Kozyar**

DSc in Pedagogy, Professor, Corresponding Member of the NAES of Ukraine, Professor of the Department of Practical Psychology and Pedagogy of the Institute of Psychology and Social Protection of the Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

Ihor Koval

PhD in Pedagogy, Lieutenant Colonel of the Civil Defense Service, Teacher of the Department of Practical Psychology and Pedagogy of the Institute of Psychology and Social Protection of the Lviv State University of Life Safety, Lviv, Ukraine

Abstract. *The article considers psychopedagogy as a scientific discipline that studies the psychological and pedagogical aspects of training specialists in human security. It was found that the purpose of professional extreme training is for rescuers to acquire knowledge, abilities, skills, and competencies necessary for effective activity in emergencies. The stages of the development of psychopedagogy are distinguished and substantiated, namely: philosophical-pedagogical or general didactic development of psychological-pedagogical ideas; theoretical justification of psychopedagogy as a science; experimental and organizational formation; development of domestic psychopedagogy; development of psychopedagogy in independent Ukraine.*

Through a comprehensive analysis of scientific literature, it is unequivocally established that psychopedagogy of professional extreme training is not just a branch but a rich tapestry of psychopedagogy that investigates psychological and pedagogical aspects that are not just intertwined but inseparable in the process of professional extreme individual and group training of specialists in the realm of human security. It was determined that its subject is not just the regularities of the functioning and manifestation of the rescuer's psyche but the intricate course of socio-psychological phenomena in groups during pedagogical support of their purposeful preparation for activities in emergency situations. The inseparability of psychopedagogy of professional and extreme training with a myriad of sciences, including philosophy, sociology, ethics, aesthetics, physiology, ergonomics, cybernetics, computer science, and some physical, mathematical and technical sciences, is not just defined, but celebrated.

It was concluded that psychopedagogy in professional extreme training is an integrated science that combines the principles of psychology and pedagogy for the practical training of specialists in the realm of human safety and also produces their readiness for any professional challenges, combining knowledge and practical skills with psychological stability and adaptability.

Keywords: *psychology; pedagogy; psychopedagogy; professional extreme training; specialists in human security.*

Дата публікації: 28 червня 2024 р.